

n[■]

© Norgunk Yayıncılık 2012
Sertifika No: 11140
ISBN 978 975 8686-67-4

Birinci Baskı
Nisan 2012

Yayına Hazırlayanlar
İlgım Veryeri Alaca
Ayşe Orhun Gültekin

Çeviriler
Betül Kadiođlu, İbrahim Soner Özdemir
İdil Eser, Zeynep Güden

Redaksiyon
Orçun Türkay

Kapakdaki Kuş
Tiraje

Baskı ve Cilt
Mas Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mahallesi Soğuksu Caddesi No: 3 Kağıthane 34408 İstanbul
T. (212) 294 10 00 / F. (212) 294 90 80
Sertifika No: 12055

Norgunk Yayıncılık
Şehit Erdoğan İban Sokak Akal C/8 Akatlar 34335 İstanbul
T. (212) 351 48 38 / F. (212) 351 83 24
info@norgunk.com / www.norgunk.com

KONUK SANAT I PROGRAMLARI
VE KÜLTÜREL İLETİŞİM

Norgunk

Koç Üniversitesi ile AB Kültür Programları (2007-2013) İşbirliği Projeleri'nin (Strand.1.2.1) desteklediği "Sürelî Konuk Sanatçı (AiR) Programları'nın sunduğu fırsatlar, değişim ve seyahat imkânları hakkında çalıştaylar ve eğitim programları, sanatçılar için bir Avrupa aracı" projesi bağlamında Koç Üniversitesi Uluslararası Konuk Sanatçı Çalıştayı 24-25 Şubat 2012'de İstanbul'da gerçekleşmiştir. Başta proje direktörü Maria Tuerlings ve proje yürütücüsü Yasmine Ostendorf olmak üzere çalıştay ve seminerlerin gerçekleşebilmesi için özveriyle çalışan tüm ON-AiR ekibine teşekkür ederiz.

Katılımcılarımız Wim Legrand, Billur Tansel, Julie Upmeyer, Didem Özbek, Osman Bozkurt, Cecilia Borgström Falth, Deniz Ova, Çelenk Bafra, İpek Yeğinsu, Doç. Dr. Lucienne Thys-Şenocak, Vasıf Kortun, Yasmine Ostendorf, Pieter Baan Müller, Ika Sienkiewicz Nowacka, Maria Tuerlings, Beral Madra, Yard. Doç. Dr. Meliz Ergin, Dr. Elif Batuman, Prof. Dr. Aura Corbeanu ve Dr. Evren Kutlay'a;

Çalıştaya tam destek veren Koç Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Umran S. İnan, Akademik İşlerden Sorumlu Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Selçuk Karabatı, Araştırma ve Geliştirmeden Sorumlu Rektör Yardımcısı Prof. Dr. M. İrşadi Aksun ve İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sami Gülgöz'e;

Katılımcılarımızın konaklama sponsorluğunu üstlenen ve sunumların gerçekleşmesi için desteğini esirgemeyen başta Prof. Dr. Scott Redford olmak üzere tüm Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi ekibine;

Özalp Birol'un cömert desteğiyle mekânlarını çalıştaya açan Suna ve İnan Kıraç Vakfı Pera Müzesi'ne;

Organizasyonların ve bu yayının gerçekleşmesine katkı yapan Gökçe Karaoğlu, Yusuf Güngör, Ezgi Atay, Zeynep Kotevoğlu, Meltem İşanlar, Dr. Buket Coşkuner, Marie Fol, Serra Yılmaz, Zeynep Rona, Ayşegül Kurtel, Teike Asselbergs, Nancy Atakan, Tuna Çiner, Ela Başak Atakan, Filiz Şaturoğlu, Doris Danler, Ayşe Orhun Gültekin ve Alpagut Gültekin'e

...ve tüm izleyicilere teşekkür ederiz.

I. V. A.

"Yol, bir yere değil, ancak yeni bir algıya taşır kişiyi."

Henry Miller

İÇİNDEKİLER

Sunuş: Bir Anahtar, Bin Kapı <i>Ilgım Veryeri Alaca</i>	11
Yolculuk ve Varılacak Yer <i>Maria Tuerlings, Yasmine Ostendorf</i>	17
I. BÖLÜM: KONUK SANATÇI PROJESİ	
Doğu'nun Ötesi <i>Ludwig Henne</i>	23
Yerinden Olmuş Sanatçı <i>Anna Detheridge</i>	27
Yenilenme için Hareketlilik: Yerelden Küyerele <i>Bertan Pocesta Selim</i>	30
Aşırı Hareketli İkaros <i>Pau Cata Marles</i>	39
Bundan Sonra Nasıl İlerleyebiliriz? <i>Marijke Hoogenboom</i>	49
Başiboş Şarkı <i>Yeb Wiersma</i>	57
Küratöryel Misafirlikler Üzerine <i>Sofía Hernández Chong Cuy, Chris Fitzpatrick, Astrid Honold, Kari Conte, Tobi Maier</i>	65

II. BÖLÜM: TÜRKİYE VE KONUK SANATÇI OLGUSU

Giriş: Türkiye ve Konuk Sanatçı Potansiyeli <i>Ilgım Veryeri Alaca</i>	87
Avrupa ve Osmanlılar: Kültürel Buluşmalar, Elçiler, Sanatçılar <i>Günsel Renda</i>	94
Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Müzikte Konuk Sanatçı Programları ve Béla Bartók Örneği <i>Evren Kutlay</i>	100
Avrupa Birliği ile Kültürel İlişkiler ve Türkiye’de Gelişen Konuk Sanatçı Programları <i>Ilgım Veryeri Alaca</i>	109
Görsel Sanatçılar için Berlin Senatosu Bursu <i>Beral Madra</i>	121
ArtCenter/İstanbul <i>İpek Yeğinsü</i>	125
PiST///’ten PIRPIR’a <i>Didem Özбек</i>	137
Hepimize Yer Var: İstanbul’un Kurumsal Sanat Mekânlarında Bağımsızlık <i>Julie Upmeyer</i>	146
Paris’te Türkiye’den Sanatçılara Ait Bir Misafir Sanatçı Programı: Cité des Arts <i>Çelenk Bafra, Deniz Ova</i>	156

EKLER

EK I: ON-AiR El Kitabı	165
EK II: Konuk Sanatçı Deneyimi <i>Lara de Greef, Nezaket Ekici, Ona B., Pilvi Takala, Tamiko Thiel, Thomas Büsch, Ahmet Öğüt, Başak (Kaptan) Şiray, Burçak Konukman, Gülsün Karamustafa, Mehmet Nemutlu, Mustafa Kaplan, Sine Ergün, Yeşim Ağaoğlu</i>	198
EK III: Türkiye’deki Konuk Sanatçı Programları	240
EK IV: Koç Üniversitesi Uluslararası Konuk Sanatçı Çalıştay Programı	244
Biyografiler	247

Sunuş: Bir Anahtar, Bin Kapı

Ilgım Veryeri Alaca

*Dünyanın bir ismi varsa şayet;
bu, diyalogdur.¹*

Bu kitap, AB Kültür Programı tarafından seçilmiş ve desteklenmiş Konuk Sanatçı Projesi'nin meyvesidir. Bu bağlamda Şubat 2012'de gerçekleşen Koç Üniversitesi Uluslararası Konuk Sanatçı Çalıştayı'ndaki sunuşlardan yola çıkarak, Türkiye için özel olarak hazırlanmış bir derleme niteliğindedir. Öncelikle görsel sanatlar, iletişim sanatları, sahne sanatları ve edebiyat alanında varolan programları tanıtmak amacıyla hazırlanmıştır. Proje kapsamında hazırlanan İngilizce yayından² seçilen I. Bölüm'de yer alan metinleri, II. Bölüm'de Türkiye'deki konuk sanatçı olgusuna ışık tutan makaleler izlemektedir. Ek I'de Avrupa çapında 19 farklı merkezde gerçekleştirilmiş çalıştaylar için hazırlanan el kitabının tercümesi sunulmaktadır. Özellikle konuk sanatçı programlarına (AiR – Artist-in-Residence) hiç katılmamış kişiler için bu metin konuyu temel prensipleriyle tanıtmayı ve başvuru sürecini gözler önüne sermesi bakımından eğitseldir. Bir sonraki ekte Türkiye'den Avrupa'ya konuk sanatçı programları vesilesiyle gitmiş sanatçıların ve Avrupa'dan Türkiye'ye gelmiş olanların deneyimleri paylaşılmaktadır. Kitabın en sonunda ise, Türkiye'deki konuk sanatçı programlarının bir listesi ve Çalıştay Programı sunulmuştur.

Özet olarak elinizdeki bu derleme, konuk sanatçı olgusuna yönelik bir farkındalık yaratmayı hedeflemektedir. Bu deneyimin hem sanatçının ait olduğu, hem de ziyaret ettiği yerin kültürü için birçok olumlu etkisi olabildiğini örneklerle sunar. Ayrıca kültürlerin (bu durumda farklı coğrafya veya disiplin olarak algılanabilir) buluşmasını sağlayan konuk sanatçı programlarındaki uygulamaların azımsanmayacak gerekliliğini gözlemlememiz kolaylaşır.

¹ Mandinko kabilesine ait deyiş; Mary Jane Jacobs, Michael Brenson (yay. haz.), *Conversations at the Castle: Changing Audiences and Contemporary Art*, MIT Press, 1998, s. 85.

² Maria Tuerlings, Yasmine Ostendorf, *ON-AiR: Reflecting on the Mobility of Artists in Europe*, Amstelveen.

Söz konusu uygulamaların tanıtılması üzerine 2007 yılında Türk Kültür Vakfı'nın³ davetiyle katıldığım Trans Cultural Exchange Konferansı⁴ sunumundan bu yana bu projede gönüllü olarak çalışmaktayım. Bu çalışmayı derinleştiren, yurtdışından Türkiye'ye konuk sanatçı olarak gelmek isteyen sanatçıların tam da umdukları desteği bulamaması ve çevremdeki birçok öğrencinin bu konuda bilgiye ihtiyaç duymasındır. Aynı zamanda, bir sanatçı olarak kaynak arayışıdır. Bu bağlamda, Trans Artists'in yürütücülüğünü yaptığı konuk sanatçı projesi biçilmiş kaftandı. 2010'da başlayıp 2012'ye dek süren proje kapsamında, Avrupa'nın farklı noktalarında ihtiyaca göre birçok eğitim çalıştayı ve seminer gerçekleştirildi. Farklı bölgelerdeki konuk sanatçı faaliyetini dengelemek için, her bölgeye uygun toplantılar düzenleyerek, birtakım zafiyetler giderilmeye çalışıldı. Konuk sanatçı deneyiminin, yani çevreye yaratıcı bir gözle bakabilmenin, doğurgan bir diyalogu tetiklemenin, izleyicilerin ise bu bağlamda evrensel bir görüşe yaklaşmasının mümkün olduğunu gözlemledik. Bu açıdan bakıldığında, bir kültür politikası, bir eğitim politikası olarak da önem taşıyan konuk sanatçı programları, sanatçıların yanı sıra, politikacıları, kültür ataşelerini, uluslararası ilişkiler uzmanlarını, eğitmenleri, sosyologları ve de halkı ilgilendiren bir konu. Zira, birçok programda misafir olunan ülkede veya kurumda sanatçının etkileşim ve faaliyetlerinin kaynaştırıcı izler bırakması söz konusu.

Konuk sanatçı deneyimi yeni bir pratik değil, ancak Türkiye'de gelişimini hâlâ sürdüren bir olgu. Uluslararası programlar kadar, sanatçının kendi yaşadığı bölgede de konuk sanatçı olma olanakları bulabilmesi önemli. Bu mesele, uluslararası değişim programı olarak ele alındığında, Türkiye'ye gelmek isteyen sanatçılar için farklı zeminlere duyulan ihtiyaç kadar, Türkiye'den yurtdışına gidecek kişiler için de temel eğitim verilmesi, fiziki şartların yaratılması ve fonlarla desteklenmeleri hayati önem taşıyor. 1990'larda Mimar Sinan Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Özer Kabaş, fakülte yakınındaki bir binanın tümünden bu işe ayrılması gerektiğini ve böylelikle yurtdışından farklı süreler için gelecek sanatçıların, sanat eğitimine büyük bir fayda sağlama potansiyelinin altını çizmiştir. 20 yıl sonra Kabaş'ın bu idealini hatırlamak şu soruları akla getirebilir:

- Günümüzde İstanbul uluslararası sanat trafiğinin yoğun olarak işleklik kazandığı bir şehir olsa da, Türkiye genelindeki sanatçıların ve halkın uluslararası kültürel alışverişi yeterli mi?
- Sanat eğitimi veren kurumlar söz konusu trafiğin içinde yer alıyorlar mı?
- Sanatçılarımızın ve öğrencilerimizin yüzde kaç aktif olarak konuk sanatçı programlarına başvurmakta?

- Türkiye'ye gelmek isteyen sanatçıların başvurabileceği programlar her şehirde bulunuyor mu?
- Belediye, okul, müze, koleksiyon, hastane ve fabrika gibi birçok kurum konuk sanatçı programı yürütmekteler mi?
- Konuk sanatçıların halk ile ortaklaşa faaliyetler yaptığı organizasyonlar yeterli mi?
- Türkiye'den yurtdışına konuk sanatçı olarak gitmek isteyen bir sanatçı, hangi ulusal destek mekanizmalarından faydalanabilir?

Söz konusu soruların varlığı, hem uluslararası hem de disiplinlerarası kültür alışverişinin doygunluğa ermediğinin bir işareti olabilir. Oysa, farklı disiplinlerden birçok sanatçı ve araştırmacı için her yıl global ölçekte yüzlerce program ve burs sunulmaktadır. Üstelik bu programlar sanatsal ve düşünsel faaliyetlerine farklı bir ölçekte devam etmek isteyen her yaşta bireye açıktır. Kısmen veya tamamen fonlarla desteklenmektedir. Konuk sanatçı programları, farklı ihtiyaçlara göre çeşitlilik gösteren esnek yapılarından ötürü, yaratıcı üretime destek veren oluşumlardır. Belki de bunları, sanatçının yeni bir sistemi incelemesi, sistemin ise yaratıcılıktan kendine pay çıkarabilmesi için verilen şanslar olarak ele almalıyız. Katı bir yapıdan ziyade, sanatçının veya kurumun ihtiyacına göre kurgulanabilmesinden ötürü kişinin/kurumun organik olarak eklenilebileceği programı bulabilmesi kolaylaşır. Mesleki gelişim, ar-ge, atölye kullanımı, ilham, yoğunlaşarak çalışma, yeni bir teknik öğrenme, ortak üretim, inceleme, sergileme, deney yapma, sosyal proje, farklı kökenlerden kişilerle tanışma, farklı bir kültürü anlamak, yenilik... Saydığım bu deneyimlerin kazanımı için Türkiye'de birçok kurumun kapılarını sanatçılara açması, her iki taraf için tazelenme anlamına gelebilir.

Nitekim, konuk sanatçı programlarının sunduğu ortak çalışma potansiyeli bir sinerji ve geleceğe dair bir algı vaat etmekte. Peki, bu programları uluslararası etkileşimin ötesinde, nasıl deneysel düşüncenin zemini haline getirebiliriz? 1999'da Arte Povera sanatçılarından Michelangelo Pistoletto tarafından başlatılan konuk sanatçı programı The University of Ideas (UNIDEE) ile Cittadellarte girişimi bu bağlamda sanatı ekonomi, politika ve sanayi gibi farklı olgularla sentezlemeye teşvik etmiştir.⁵ Katılımcı sanatçılar program süresince yoğun bir biçimde özel şirketler veya politik partiler ile uzlaşmak yoluyla sanatsal üretimlerini sürdürmeye çalışmışlardır. Bu programda yaratıcı kişinin ortak çalışmaya açık olması, sonucu başarıya dönüştürmekte önem kazanmıştır. Farklı disiplinlerin buluşmasını destekleyen bir uygulama da

3 <http://www.turkishculturalfoundation.org>.

4 <http://www.transculturalexchange.org>.

5 Pascal Gielen, "Educating Art in a Globalizing World. The University of Ideas: A Sociological Case-study", *International Journal of Art & Design Education*, 02/2006, Cilt 25, Sayı: 1, s. 5-15.

Oxford Üniversitesi'nde Sir William Dunn Patoloji Okulu'nun kapılarını yaratıcılığa açmasıyla başlamıştı. Sanatçıların, kimyager William James ile çalışmaları, sadece sonucu değil, süreci de ilginç kılan bir uygulama olmuştur...⁶ Benzer biçimde Penn State'te sanat ve mühendislik kültürlerinin kaynaşmasını amaçlayan konuk sanatçı programı, toplumdaki kutuplaşmış iki meslek grubunu birbirleriyle eğitim yıllarından başlayarak işbirliği yapmaları için özendirme bakımından önemlidir.⁷ Buna benzer bir uygulamanın 2000'lerin başında çalıştığım Bilkent Üniversitesi bünyesinde açılacak bir ders ile hayata geçirilmesi görüşülmüş ama bu proje maalesef o yıllarda gerçekleşmemiştir. Ancak 2012'de Koç Üniversitesi'nde yeniden düzenlenen çekirdek programla her öğrencinin sanat veya estetiğe dair bir ders alması zorunluluğu getirilmesi, faydalarını yakın zamanda göreceğimiz olumlu bir adım olmuştur. Penn State'teki gibi iki farklı kültürün diyaloga girmesi, genel kanıyı etkileyecektir, teknolojiyi kullanan ancak mühendisleri toplumdaki klişelerin azalması söz konusu olacak, mühendislerin ise topluma empatiyle yaklaşımı, sanatçıların yaratıcı sürecinden ilham almaları kolaylaşacaktır. Bu konuya paralel olarak, sosyal bir probleme çözüm üretmeye çalışan bir konuk sanatçı programı da Hindistan'da uygulanmıştır. Bu program bir bakıma ülkemizde gerçekleşmiş "yurt gezilerini" çağrıştırmaktadır. 2009-2010 Sanatçı Köyleri Programı, Hindistan'daki bir grup çağdaş sanatçının, "Tohum Atmak" adı altında yürüttüğü beş yıllık bir kalkınma projesi. Köylerdeki zanaat erbablarını, şehirlerdeki sanatçılarla buluşturan program farklı sosyal ve kültürel geleneklere sahip grupları tek bir çatı altında düşünmeye, üretmeye sevk etmektedir.⁸ Yerel olanı küresele eklemlenmeyi hedefleyen, ortak çalışmayı ve deneyselliği işlevlendiren proje aynı zamanda sosyal kalkınma için de bir çözüm önerisi.

Konuk sanatçı programlarından faydalanan bir kurum da hastaneler. Doktor Graham-Pole tarafından kurulmuş Florida Üniversitesi Shands Hastanesi Konuk Sanatçı Programı müzisyenleri, ressamaları, aktörleri, dansçıları hastalarla birlikte çalışmaya davet etmekte. Bu program sayesinde sanatsal faaliyetlerde bulunan hastaların fiziksel ve ruhsal olarak hastalıklarıyla daha rahat baş edebildiklerine dikkat çekmektedir.⁹ Danimarka, İsviçre,

6 Good Chemistry, Science, Cilt 294, 2001, s. 297.

7 J. D. Mathews, C. L. McCart, E. H. Klevans, R. A. Walker, R. Fisher, K. S. Kunz, vd., "An Artist-in-Residence Program in the Pennsylvania State University College of Engineering", *Leonardo*, 01/1990, Cilt 23, Sayı: 2/3, s. 227-230.

8 Bhupat Dudi (proje), Vagaram Choudhary (küratör), "Sowing Seeds (Beej Bonna) 2009-2010 Artists' Village Residencies", *Third Text*, Cilt 25, Sayı: 5, s. 611-634.

9 J. R. Graham-Pole, "The Marriage of Art and Science in Health Care", *The Yale Journal of Biology and Medicine*, 01/2001, Cilt 74, Sayı: 1, s. 21-27.

İngiltere ve Ortadoğu'daki hastanelerde premature bebeklerin çizimini yapan ressam ve şair Heather Spears içinse hastanelerde konuk sanatçı olmak sanatsal sürecinin doğal bir uzantısı.¹⁰ Çizimlerinde yaşam savaşı veren yeni doğmuş bebekleri resimleyen sanatçının eserleri tıp eğitimi alan öğrenciler ve bebeklerin yakınları tarafından da ilgiyle karşılanmakta. Zira, bu desenler bebeklerin en hayati anlarına ayna tutabildiği gibi, geleceğin hekimlerini teknik bilginin ötesine taşımakta, yeni doğmuş bebeklerin varoluşsal gerçekliğine odaklayabilmektedir. Ayrıca geleceğin hekimlerini hastaya empatiyle bakmaya teşvik etmekte, onun yaşadığı süreci içselleştirmesine yardımcı olmaktadır.

Konuk sanatçı programlarının birçok durumda eğitime eklemlendiğini, bir araç olarak kullanıldığını da görüyoruz. Birçok üniversitenin bünyesinde varolan programlar, aslında bazı lise ve ortaokulda hatta kreşte bile mevcut. 1966'da başlayan Şairler Okulda (*Poets-in-Schools*) uygulaması üniversite öncesi eğitimde sanatçıların varlığını önemseyen projelerden.¹¹ Yıllar içinde programın sürekli isim değiştirdiğini ve kapsamını şairlerden sanatçılara yönelik bir programa doğru genişlettiğini de gözlemliyoruz. Bu programlar sayesinde, çocuklar okul atmosferinde salt öğretmenlerle değil aynı zamanda profesyonel sanatçılarla da dersler yapmakta, yaşama dair bakış açılarını genişletmektedir. Sanatın, sanat eserlerine bakmanın, sanatsal süreci yaşamının faydası aslında bir bireyin çok küçük yaşlarında bile deneyimleyebileceği bir durum. Öyle ki, anaokulu öncesi 4 yaşındaki çocuklarla yapılan bir çalışmada, konuk sanatçının altı haftalık misafirliği sonucu çocukların yaratıcılığının arttığı, estetik algılarının geliştiği gözlemlenmiş. Zira, kreşlerde çalışan birçok öğretmenin sanat üretimi bağlamında pratik bilgisi bir sanatçıya nazaran doğallıkla çok daha azdır. Araştırmalar, kreşlerdeki sanat adı altındaki aktivitelerin daha ziyade el becerisine yönelik olabileceği ve çocuğu aslında yaratıcı olmaya teşvik etmediğini tespit etmiş.¹² Kreşlerde çalışan öğretmenler ile sanatçı arasında yapılan ortaklık ise çocuklar üzerinde sanatsal gelişime katkı sağlamakla kalmayıp, öğrencilerin kendilerini daha iyi ifade edebilmelerine de yardımcı olmuştur.

Tüm bu uygulamalara bakıldığında, Türkiye'de sanatçıların farklı ortamlara entegre edilmelerinin faydalarını algılamak daha kolaylaşmaktadır.

10 N. Robb, "Artist Brings a Touch of Humanity to the ICU", *CMAJ: Canadian Medical Association Journal = Journal de l'Association medicale canadienne*, 10/1999, Cilt 161, Sayı: 7, s. 866.

11 Constance M. Bumgarner, "Artists in the Classrooms: The Impact and Consequences of the National Endowment for the Arts", *Arts Education Policy Review*, 10632913, Ocak-Şubat 1994, Cilt 95, Sayı: 3.

12 Angela Eckhoff, "Art Experiments: Introducing an Artist-in-Residence Programme in Early Childhood Education", *Early Child Development and Care*, 2011, Cilt 181, Sayı: 3, s. 371-385.

Birçok kurum, hem Türkiye'deki sanatçılara hem de yurtdışından gelecek sanatçılara kapılarını yaş sınırı ve teknik kısıt getirmeksizin açabilir. Birçok koleksiyon, müze, konuk sanatçı programı açmak şartıyla kültürel mirası yaratıcı düşünceyle sentezleyebilir; fabrikalar sanatçı ve tasarımcılara kapılarını açarak ar-ge'lerini destekleyebilir, hayal gücünden beslenebilirler... Belediyeler, konuk sanatçı programlarıyla dünyaya açılabilir, okullar eğitimlerini konuk sanatçı programlarıyla zenginleştirebilirler. Huzurevleri, hastaneler, sanatçıları misafir ederek bünyelerindeki kişilere taze bir enerji, umut ve yaşama sevinci verebilirler.

Konuk sanatçı programları ihtiyaca göre şekillenebilen çok yönlü bir kristale benzetilebilir. Bu kristalin her yüzü toplumun farklı bir kesimine ışık tutar: sanatçıya, ziyaretçiye ve halka. Proje sayesinde konuk sanatçı programlarının potansiyeli gözden geçirilmiş, çağdaş yaklaşımlar incelenmiş, farklı ülkelerdeki uygulamalar karşılaştırılmıştır. Bu süre zarfında, projenin hayata geçmesi için desteğini esirgemeyen Koç Üniversitesi'ne, farklı ülkelerin ihtiyaçlarına göre etkin ve duyarlı bir destek mekanizması oluşturan Maria Tuerlings ve Yasmine Ostendorf başta olmak üzere tüm proje ekibimize ve Türkçe yayının gerçekleşmesinde desteğini ve katkılarını esirgemeyen Beral Madra ve Norgunk Yayıncılık'a teşekkür ediyorum. Konuk sanatçı programlarının Türkiye'de yaygınlaşmasını, bu uygulamadan faydalanabilecek her yaşta ve her alandan bireyin başvuru yapmak için yüreklendirilmesini, bu deneyimi kazanmasını diliyorum. Farklı kurumların konuk sanatçı programları geliştirerek kültür köprüleri kurmalarını, bu yolla diyalog ve yaratıcılığın üst düzeyde bir katalizör olarak algılanmasının olumlu etkilerini gözlemlemeyi umuyorum.

Yolculuk ve Varılacak Yer

*Maria Tuerlings
Yasmine Ostendorf*

Bu yayınlarda, ON-AiR projesinde yer alan kurumlar, Avrupa'da sanatçıların çalıştığı ve sanatlarının geliştiği hareketlilik üzerine düşüncelerle sizi bir "yolculuğa" çıkarmayı amaçlıyor. Ayrıca ON-AiR projesinin sonuçlarını ve ortaya çıkan ürünler üzerine de bir özet bulabilirsiniz.

ON-AiR'de yer alan 18 ülkeden biri Türkiye'di. Türkiye'nin varlığı, Avrupa Birliği dışından tek ülke olması sebebiyle bu Avrupa işbirliği projesine değer kattı. Türkiye'deki farklı hedef kitlelerini temsil eden iki ayrı katılımcının (İstanbul'dan Koç Üniversitesi ve İzmir'den K2 Güncel Sanat Merkezi) bu projede yer alması da bizim için önemliydi. Koç Üniversitesi, İstanbul ve İzmir'deki üniversitelerde okuyan çok sayıda öğrenci ile bu şehirlerdeki sanatçılardan oluşan geniş kitleyi ve dil engelini göz önüne alarak uluslararası ON-AiR kitabının ve ON-AiR atölye kılavuzunun bazı bölümlerini Türkçeye çevirmeyi önerdi. Koç Üniversitesi ayrıca, Türkiye'deki konuk sanatçı programlarına odaklanan bir bölüm eklemeyi de teklif etti. Bu bölüm proje için yapılan araştırmaları temel alıyor ve bu kitap için özel olarak hazırlandı. Kitap ayrıca Şubat 2012'de, İstanbul'da yapılan ON-AiR konuk sanatçı organizasyonundaki sunumları da içeriyor. Projeye yaptıkları bu değerli katkı ve verdikleri emek için Koç Üniversitesi'ne teşekkür ediyoruz.

"Seyahat insanın ufkunu genişletir" diye popüler bir deyiş vardır. En beklemediğiniz zamanda delillerle, dâhilerle, uyumsuzlarla, asilerle, sorun çıkaranlarla, aykırı olanlarla ve olaylara sizden farklı bir açıdan bakanlarla karşılaşsınız.

Diğer kültürlerden bir şeyler öğrenmek, hayal gücünüzü tetiklemek, özel yetenekler geliştirmek, bazı şeylerin sizinkinden farklı bir ülkede neden farklı yaşandığını anlayabilmek, kendi çevrenizde hiçbir zaman hayata geçirilemeyecek bir projeyi gerçekleştirebilmek, ilham almak, başarısız olmak, tutkularımızı keşfetmek ya da beklenmedik, aydınlatıcı bir karşılaşma yaşamak, konfor alanınızdan çıktığınızda gerçekleşebilecek şeylerden bazılarıdır.

Yerleştiginiz yerden ayrıldığınızda

Hareketlilik herkes için çok açık bir kavram değildir. Herkes için gerekli de değildir. Aynı zamanda hareket etme arzusuyla yola çıkanların bunu başarıyla gerçekleştirebilmek için kaynaklara, araçlara ve ustalığa erişebilmesi gerekir.

Hareketlilik anlamına gelen İngilizce *mobility* kelimesi, kabaca “hareket edebilir”, bir yerden bir yere gidebilir demek olan Latince *mobilis* kelimesinden türemiştir. Bu kulağa ne kadar basit gelse de, aslında gerçek çok daha karmaşıktır. Kısıtlı mali kaynaklardan vize alırken yaşanan sorunlara ve diğer mevzuat kısıtlamalarına kadar, varmak istediğiniz yere ulaşana değin aşmanız gereken çok sayıda zorluk vardır.

Trans Artists, ortak katılımcılarla işbirliği içinde 2009 yılında “Prologue” adında bir toplantı düzenledi. Avrupa Birliği’nin hareketlilik projelerinde önemli noktalarda olan katılımcılar Avrupa’nın farklı bölgelerindeki sanatçıların hareketliliğini arttırmak için yapılması gerekenler konusunda durum değerlendirmesinde bulundular. Bu toplantı kardeş proje ON-AiR’in başlangıcı oldu.

ON-AiR’i başlatanlar öncelikli iki konu belirlediler:

- Konuk sanatçı programlarından yararlanma ihtimali olanların bilgi ve becerileri arasındaki dengesizlik (Konuk sanatçılık fırsatlarından haberdar olmakla onlara ulaşacak ve onlardan faydalanacak becerilere sahip olmak farklı şeylerdir).
- Konuk sanatçı programlarını sunanlarla diğer kültürel ortak kurumlar arasında, hareketlilik için katalizörlük görevlerini sürdürmeleri ve geliştirmeleri için bilgi paylaşımı sağlanmasının gerekliliği.

Katılımcılar bu konuları iki farklı türde etkinlikle ele almaya karar verdiler:

- Bütün disiplinlerde ve yaş gruplarından sanatçılar için özel olarak tasarlanmış araçlar kullanılarak yapılacak kişiye özel atölye çalışmaları.
- Katılımcı kurumların buluşup deneyimlerini paylaşacakları, bu bilgi alışverişinin devamını sağlamak için stratejiler geliştirecekleri seminerler.

15 AB ülkesinden 18 katılımcı kurum yerel ve bölgesel sanatçılarına konuk sanatçı programlarının sağlayacağı fırsatlar ve hareketlilik kavramı konusunda gereken bilgileri verebilmek için özel atölyeler düzenlediler. Bu gayriresmi platform başka işbirliklerinin ve ON-AiR işbirliği projesinde kazanılan deneyimler üzerine kurulacak gelecek ortak projelerin temeli oldu. Avrupa Komisyonu Eğitim ve Kültür Genel Müdürlüğü’nden alınan hibe ve çok sayıda sanatçının ve kardeş organizasyonun desteğiyle bu sıradışı ve başarılı ON-AiR yolculuğu mümkün oldu.

Bu yolculukta varılan yer tesadüfi değildir: Hepsi projenin sonuçlarıyla doğrudan ilişkilidir. 15 Avrupa ülkesinde yapılan atölyelerde hareketliliğin farklı yönlerinden söz edildi, bunlar tartışıldı ve araştırıldı. Daha çok ilgilenilmesi gereken yeni odak noktaları ortaya çıktı.

Konuya sadece sanatçılar açısından yaklaşmadık; antropologlar, felsefeciler, araştırmacılar, karar mercileri, öğretmenler, içeridekiler ve dışarıdakiler açısından da baktık.

Avrupa’nın farklı bölgelerinden gelen ve hepsi ON-AiR projesinde yer alan 18 hareketlilik uzmanından oluşan bir yayın kurulu daha etraflıca bir yaklaşım için on konu başlığı ve düşünce sundu. Sonuçta Avrupa’nın farklı ülkelerinden yazarların ürettiği on yazı çıktı ortaya. Bu yazıların içerikleri ve biçimleri birbirlerinden son derece farklıydı; aralarında bir konuk sanatçıya yazılan mektup da vardı, sıkça tartışılan Doğu Avrupa’daki “beyin göçü” olgusunu inceleyen bir yazı da.

Bu yazıları biraraya getirdiğimiz *ON-AiR* kitabının ikinci bölümü, yazıların ele aldığı konulardaki kaynakları tanıtıyordu: ON-AiR atölyeleri ve seminerleri. Genç sanatçılar (Polonya ve Avusturya), kariyerlerini oluşturmaya başlamış sanatçılar (İsveç), küratörler (Slovenya), tasarımcılar ve mimarlar (Makedonya), öğrenciler (Türkiye ve İskoçya), dansçılar (Macaristan), oyuncular (Romanya), konuk sanatçı programlarını düzenleyenler (Belçika ve Slovakya) ve daha pek çokları için konuk sanatçılık ve yer değiştirme fırsatları üzerine atölyeler. Bu atölye çalışmalarının giriş ve sonuç bölümlerine ek olarak yerel ortaklar tarafından atölyelerde kullanılmak üzere özel olarak derlenen malzemeler de yer aldı kitapta. Bazıları söyleşi biçimini tercih ederken kimileri bölgenin kültür haritasını çıkarmayı ya da mali destek imkânlarını anlatmayı seçti. Bunların hepsi katılımcılara verilen ON-AiR atölye kılavuzuna ek olarak kullanıldı (kılavuz www.on-air-mobility.org adresinden indirilebilir). Bu temel kılavuz; konuk sanatçı olma süreci, gidilecek yerin nasıl seçilebileceği, başvuru yöntemi ve mevcut hareketlilik ağları konusunda bilgiler içeriyor.

ON-AiR kitabının amacı sorunları çözmek ya da onları her açıdan değerlendirmek değildi. Amaç proje sürecinde yaşadıklarımızı başkalarıyla paylaşmak ve onların bu temel bilgilerden faydalanmalarını, “tekerleği yeniden keşfetmek” zorunda kalmamalarını sağlamaktı.

Hem kendi ülkelerimizde hem farklı yerlerde, önümüzde büyük değişiklikler ve zorluklar var. Bu yüzden, etkili ve sürdürülebilir işbirliği her zamankinden daha önemli.